

- № 6. – С. 3-7.
2. Шморгун Л.Г. Основні принципи та механізми захисту сільськогосподарських товаровиробників від монопсонії // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 129-134.
  3. Белявцев М.І., Шестопалова Л.В. Інфраструктура товарного ринку. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 416 с.
  4. Аустен Я. До питання будівництва гуртових ринків в Україні // Теорія і практика ринків. – 2006. – № 1. – С. 13-20.
  5. Корінець Р., Швецова Л. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: запитання та відповіді / Проект USAID „Реформа у галузі сільського господарства, вдосконалення законодавчо-нормативної бази”, Український освітній центр реформ. – Київ, 2007. – 88 с.
  6. Место встречи спроса и предложения // Агровісник. – 2007. – № 7-8(19). – С. 9-12.
  7. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора. – К.: Фенікс, 2004. – 280 с.

Поступила до редакції 16.10.08

© В.М. Лисюк, О.Б. Ярмоленко, 2008

УДК 334.012.64

О.В. Гамзін*

РЕГІОНАЛЬНІ ФОРМИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Досліджуються регіональні форми малого підприємництва, особливості його формування та розвитку в Україні. Розглядається регіональна структура малого підприємництва за видами економічної діяльності, проведений аналіз тенденцій розвитку інноваційних і промислових малих підприємств.

Исследуются региональные формы малого предпринимательства, их особенности формирования и развития в Украине. Рассматривается региональная структура малого предпринимательства по видам экономической деятельности, проведен анализ тенденций развития инновационных и промышленных малых предприятий.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки підтримка створення та розвитку різноманітних організаційних структур малого підприємництва необхідна для формування розвиненого конкурентного середовища, технологічної конкуренції та конкуренції в інноваціях.

Для підприємництва в розвинених ринкових країнах сьогодні характерно швидке зростання кількості малих підприємств, частки зайнятого в них населення, завоювання ними все більш міцних позицій не тільки в таких традиційних для малого бізнесу видах економічної діяльності, як сфера послуг, харчова та легка промисловість, але і в галузях високих технологій, де кількість інноваційно активних малих підприємств сягає понад 60% (Німеччина), натомість в Україні цей показник складає близько 6% малих підприємств [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростання української економіки головним чином залежить від того, наскільки дієвим буде один з основних суб'єктів ринкових відносин – підприємці, наскільки гармонійними будуть їх стосунки з державою. Мале підприємство в Україні стає невідомою частиною економіки, сприяє прискоренню переходу до ринкових відносин, активізує структурну перебудову, стає однією з важливих передумов економічного зростання і зниження соціальної напруги.

Підприємству велику увагу приділяли класики економічної теорії А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.Б. Сей, А. Маршалл. Також проблеми малого підприємництва знаходяться в центрі уваги багатьох українських і зарубіжних дослідників і спеціалістів, що підтверджується науковими статтями і монографіями таких авторів, як Варналій З.С., Геєць В.М., Динкин А.А.,

* Гамзін О.В. – аспірант Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, м. Київ.

Ісаченко Д.А., Голосовський Е.И. та ін. [2].

Мета роботи. Аналіз останніх наукових досліджень дозволяє зробити висновок, що мале підприємництво, його особливості формування та розвиток потребує системного наукового дослідження. Однією зі складових частин в організації та функціонуванні малих підприємств є регіональні особливості формування та розвитку різноманітних форм малого підприємництва промислового виду економічної діяльності, яким приділяється недостатньо уваги. Усе більш поширеними стають проблеми становлення інноваційних малих підприємств у промисловій сфері виробництва, які створюють найсприятливіші умови для формування та розвитку регіональних форм малого підприємництва, що й визначило мету статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблемі становлення інноваційних малих підприємств у промисловій сфері виробництва з боку регіональних держадміністрацій по суті не приділяється уваги. Аналіз ряду регіональних програм розвитку малого підприємництва вказує на недостатній якісний рівень розвитку бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, недостатньо активне впровадження лізингових операцій, нерозвиненість механізмів та інституцій венчурного фінансування інноваційних фондів та компаній тощо. Очікувані результати від реалізації цих програм в різних регіонах оцінюються за різним набором показників, проте характерним для усіх регіонів є відсутність показників стосовно інноваційної і діяльності малих підприємств.

Вплив розвитку інноваційного малого підприємництва на регіональному рівні можна розглядати з двох боків: як активну складову прогресивного функціонування регіональної інноваційної системи і як невід'ємну компоненту соціально-економічної сфери регіону [3].

З досвіду розвинених країн випливає, що розвиток малого підприємництва обумовлює трьохвекторне вирішення соціально-економічних проблем. Перший: мале підприємництво є крупним виробником матеріальних благ та послуг, крупним роботодавцем, каталізатором науково-технічного прогресу (у світовому вимірі більше половини всіх винаходів припадає на сферу малого підприємництва). Другий: мале підприємництво виконує важливу соціальну функцію, тому що для багатьох людей є формою реалізації своїх планів, задумок, талантів. Третє: мале підприємництво, формуючи середній прошарок, є базою для забезпечення економічної стабільності та безпеки [4].

Стан регіональної економіки, при якому забезпечується за рахунок внутрішніх ресурсів повна зайнятість населення регіону, визначає сталий

економічний розвиток і регіональну економічну безпеку. Значна роль в економічній безпеці регіону належить малому та середньому підприємництву також у зв'язку з тим, що значна частина надходжень у місцеві бюджети здійснюється за рахунок податків від підприємницької діяльності. Отже, розвиток малого і середнього підприємництва перетворює цю сферу діяльності у сектор економіки, який потребує значної уваги з боку регіональної влади та законодавчих органів.

Регіональні особливості формування та розвитку різноманітних форм малого підприємництва промислового виду економічної діяльності визначаються специфікою продуктивних сил регіонів. Виникнення нових та розвиток функціонуючих малих підприємств залежить від [5]:

економічних ресурсів (природного багатства, виробничих площ та обладнання, що не використовується великими державними, а також комунальними підприємствами; оптово-роздрібних ринків збуту промислових товарів);

структури виробничої сфери промисловості за видами економічної діяльності в регіоні;

людських ресурсів, пропозицій на регіональному ринку праці, наявності кваліфікованої робочої сили для інноваційних та інноваційно активних малих підприємств; можливість залучення науково-освітнього потенціалу регіону для розробки сучасних технологій виробництва продукції на базі використання місцевих мінерально-сировинних ресурсів та вторинної сировини;

фінансових ресурсів, що характеризуються розвиненістю регіональної мережі банківських установ взаємного кредитування, накопиченістю капіталу суб'єктами підприємницької діяльності у сфері торгівлі для інвестування у розвиток малих промислових підприємств, активізацією залучення іноземних інвестицій;

Проведене дослідження дозволяє визначити пріоритетні напрями формування та розвитку різних форм організації малих підприємств, що є загально типовим для усіх регіонів:

виробництво нових видів наукових продуктів й інноваційної продукції; впроваджених прогресивних технологій, у тому числі енергозберігаючих;

використання виробництво продукції місцевих ресурсів, у тому числі мінерально-сировинних; утилізація та переробка вторинної сировини;

розвиток експортноорієнтованих видів виробництва;

виробництво високоякісної продукції загального вжитку.

Аналіз тенденцій розвитку інноваційних і

промислових малих підприємств виявляє ряд внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на цей сектор малого підприємництва. Характерними внутрішніми регіональними факторами є нестача оперативної та об'єктивної інформації щодо наявних ресурсів і умов ведення малого підприємництва, особливо інноваційного в підприємницьких структурах. У місцевих органах влади відсутня повноцінна інформація щодо проблем та потреб цієї сфери діяльності, існує недооцінка місцевою владою ролі малого підприємництва в інноваційному розвитку регіону та в соціально-економічному розвитку території. Не вистачає фінансового капіталу на оновлення основних фондів та впровадження сучасних технологій. На малих підприємствах використовується фізично зношене та морально застаріле обладнання, низький рівень заробітної плати, має місце неконтрольованість умов праці найманих робітників, відсутні соціальні гарантії. Спостерігається наявність частки збиткових підприємств та „тіньового” сектору через нестабільну і недосконалу податкову політику.

На даному етапі зниження впливу негативних внутрішніх факторів досягається такими основними шляхами: забезпечення місцевого господарського регулювання, що не обмежує розвиток виробництва, а також стабільності та прийнятності податків і зборів; оптимізація податкового навантаження з метою легалізації діяльності; фінансова та ресурсна підтримка малих підприємницьких структур у впровадженні інноваційних та інвестиційних проектів, реалізація яких сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіону; створення сприятливого інвестиційного клімату та позитивного іміджу регіону для залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій у виробництві інноваційної продукції; ефективно та раціональне використання природних та сировинних ресурсів, майна державної і комунальної власності територіальних громад.

Основними шляхами нівелювання негативних зовнішніх факторів на подальший розвиток малих підприємств в регіоні є підготовка пропозицій центральним органом державної влади з питань удосконалення чинного законодавства і нормативно-правової бази розвитку промислових інноваційних малих підприємств; оптимізація процедур надання адміністративних послуг місцевими органами виконавчої влади та самоврядування, зменшення тривалості та забезпеченість прозорості процедур отримання документів дозвільного характеру для започаткування та здійснення діяльності малих підприємств [6].

До зовнішніх факторів, що негативно вплива-

ють на розвиток виробничих малих підприємств, слід віднести наявність значної кількості адміністративних бар'єрів, як на державному, так і на місцевому рівнях. До них відноситься зарегульованість та неупорядкованість процедур реєстрації, ліцензування, сертифікації, орендних відносин, нав'язування адміністративних послуг, порушення конкуренції тощо; існують протиріччя між політикою прав споживачів та політикою розвитку малих підприємств, в тому числі надмірно розширений перелік товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації, дублювання функцій, контролю, а також невідповідність кредитно-фінансових механізмів потребам сектору малого підприємництва.

Головним фактором появи у промисловій виробничій сфері нових малих підприємств і ефективного розвитку існуючих стає створення регіональної інфраструктури, що потребує раціонального територіального розміщення з максимальним наближенням до суб'єктів підприємництва її елементів з необхідним переліком послуг, що відповідають потребам малого підприємництва в кожному конкретному регіоні. У відповідності до цього на розвиток інфраструктури малого підприємництва найбільший вплив має здійснювати місцева влада через надання для різних елементів інфраструктури в оренду на пільгових умовах вільних приміщень комунальної власності, оргтехніку, обладнання, тощо. До таких елементів поширення інфраструктури для підтримки малого підприємництва в регіонах відноситься створення територіально-галузевих виробничих систем (кластерів) за участю суб'єктів малих підприємств; агентств регіонального розвитку; регіональних центрів соціального партнерства та підприємництва; регіональних консультативних пунктів сприяння розвитку підприємництва; мобільних консультативних пунктів з метою надання допомоги молоді для започаткування власної справи, а також бізнес- та інтернет-центрів на базі регіональних молодіжних центрів праці.

Особливі властивості розвитку форм малих підприємств можна розкривати в територіальному аспекті, галузевому, по ефективності, тобто по фінансово-економічним характеристикам (прибуткові, збиткові, нульові), по терміну функціонування, по рівню розвитку тощо.

Регіональна структура малого підприємництва за видами економічної діяльності характеризує галузевий аспект, а за економіко-організаційними формами відображає інституційний аспект його розвитку. Диверсифікація інституційних форм малого підприємництва є потужним джерелом подаль-

шого розвитку сфери малого підприємництва в регіоні.

З позицій системного аналізу особливості регулювання розвитку малого підприємництва полягають в тому, що не лише підприємницька організаційна система просувається до цільового стану, але і сам простір, в якому відбувається цей рух, змінюється. Під організаційною системою малого підприємництва в регіоні ми розуміємо сукупність одиниць, що розгортаються протягом часу. Простір розвитку малого підприємництва в регіоні ми розглядаємо як інституціональний простір багатовекторної впливової дії, що включає нормативно-правовий вектор, територіальний, інформаційний, економічний, фінансово-кредитний, управлінський, приватизаційний вектор. Інституціональний простір постійно змінюється за тим чи іншим вектором розвитку, таким чином суттєво впливаючи на виникнення та розвиток малих підприємницьких структур. В нерозвиненій ринковій економіці ключовим для активізації малого підприємництва є орієнтація на формування стабільного інституціонального простору, що визначає напрями та критеріальні ознаки формування його прогресивних форм.

Висновки. Виконані нами дослідження вказують на те, що становлення та розвиток регіональних форм малого підприємництва відбувається під впливом різноманітних факторів, що обумовлюється інституціоналізацією регіональних економік, конкуренцією, невизначеністю ринків, ступенем розвитку інтеграційних зв'язків тощо. Дії цих факторів позначаються на критеріальних ознаках формування економіко-організаційних форм малих промислових підприємств. Організація різноманітних форм малих підприємств може відбуватись в залежності від основних з них, а саме:

форми власності (державно-корпоративні, приватні, комунальні, комунально-корпоративні);

кооперації (коопераційних зв'язках – по напрямкам співпраці та розвитку економічних зв'язків з малими підприємствами близького зарубіжжя, господарські об'єднання);

інтеграції (інтеграційних зв'язків);

джерела походження (реструктуризація великих підприємств, організація малих підприємств у ході приватизації, самоорганізація, створення в рамках технопарків, бізнес-інкубаторів тощо);

технологічного процесу (інноваційні малі підприємства, електронні форми малих підприємств на основі мережних технологій, малі підприємства у науково-технічній сфері);

форми управління (командитні, закриті, відкриті товариства тощо);

безробіття та соціальної напруженості в регіоні (молодіжні, жіночі, сімейні, малі підприємства по інвалідності тощо).

Процес диверсифікації регіональних форм малого підприємництва та стимулювання становлення нових ефективних форм направлено на удосконалення структури сфери малого підприємництва в регіоні, що в свою чергу зорієнтовано на досягнення мети створення додаткових робочих місць, поповнення місцевого бюджету, що спрямовується, на соціально-економічний розвиток населення регіону.

Розвиток малих підприємницьких структур поряд із засобами державного регулювання слугуватиме також інструментом демонополізації господарства України. Без реального конкурентного середовища, яке створюється в результаті функціонування різноманітних малих підприємств і в першу чергу – інноваційних та інноваційно активних неможливо формування розвинутого ринку.

Література

1. Портер М. Конкуренція. – М.: ИД “Вільямс”, 2003. – 307 с.
2. Ермошенко Н.М., Борсученко Е.И. Основные тенденции предпринимательства в странах с развитой рыночной экономикой. – К.: УкрИНТИ, 1992. – 56 с.
3. Румянцев А.А. Управление научно-инновационной деятельностью в системе местного самоуправления. – СПб., 1996. – С. 12-13.
4. Кокурин Д. О развитии в России парковых территориально-производственных образований научного, научно-технологического и научно-промышленного типов // Российский экономический журнал. – 2001. – № 9. – С. 90-94.
5. Мале підприємництво і менеджмент в Україні: Зб. наук. пр. – К.: Інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 1997. – 243 с.
6. Нагих В.М., Монин А.А., Карпунин А.И. Ситуационно-факторное моделирование социально-экономического состояния и тенденций развития совокупности малых предприятий региона // Региональная экономика: теория и практика. – 2007. – № 9(48). – С. 63-77.